

Шевчук Лариса Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, sh_1_m@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКО-ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Для сучасного українського суспільства та економіки характерна яскраво виражена потреба у харизматичних лідерах і талановитих управлінцях. Разом з тим, на їх діяльність і підготовку суттєво впливає тотальна інформатизація, що потребує врахування під час розроблення теоретичних засад розвитку управлінсько-лідерських здібностей школярів.

Л. Калініна зазначає, що за своєю суттю, «управління є специфічною формою накопичення та використання корисної інформації» [3, с. 21]. Аналогічно, важливою та актуальною є робота із різноманітною інформацією для лідерів.

Водночас, ми поділяємо погляди Н. Віннера, який вважає, що все діє відповідно до отриманої інформації. Інформацію містять будь-які повідомлення, що стимулюють до дії.

Слово «інформація» походить від латинського слова «information», – роз'яснення, повідомлення, пояснення факту, явища, події.

У довідковій та науковій літературі вміщено різноманітні тлумачення інформації. Зокрема, поняття інформації вивчали такі вчені як О. Гаврилов, В. Копилов, В. Котенко, Ф. Махлуп, А. Моль, С. Сурменко, О. Співаковський, К. Шеннон та ін. У результаті аналізу праць перелічених вище вітчизняних та зарубіжних науковців виявлено такі аспекти у трактуванні поняття «інформація»:

- відображення світу у вигляді знаків або сигналів;
- відомості або повідомлення про щось, про когось, про якусь діяльність тощо;
- дані, які придатні для передачі та обробки;
- знання про якусь особу подію, випадок тощо;
- частина знань, що використовується для активної дії;
- повідомлення, які є об'єктом збереження, передачі, перетворення, та сприяють вирішенню поставленого завдання.

На основі аналізу феномену «інформація» на засадах атрибутивної, функціональної, тезаурусної концепцій інформації, концепції значення знака, теоретичних моделей інформації Л. Калініна визначає поняття «інформація» «як загальнонаукове, яке характеризує матеріальні об'єкти і їх взаємодію на всіх рівнях організації матерії та лежить в основі процесів управління, самоорганізації й саморегулювання в живій природі і суспільстві», водночас, перелічуючи такі три основні параметри як зміст, кількість та якість [1, с.18].

Однією із форм подання інформації є текстова інформація, яка за способом сприйняття є візуальною, за суспільним призначенням може бути

особистою або масовою, спеціальною, з обмеженим доступом або загальнодоступною.

Для текстової інформації характерні такі властивості інформації як достовірність, повнота, своєчасність, корисність, зрозумілість.

Водночас, ґрунтовний підхід до розгляду текстової інформації потребує врахування сутності тексту (з лат. *textus* – зв'язок, поєднання, сплетіння, побудова). У таких довідкових виданнях як «Тлумачний словник української мови» (за редакцією А. Івченко), «Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах» (укладач В. Яременко), «Словарь иностранных слов и выражений» (автор-укладач Є. Зенович), «Словарь иностранных слов» (за редакцією Л. Комарової) поняття «текст» – це авторська праця, документ, пам'ятка тощо, яка відтворена письмово або в друкованому вигляді; висловлювання, твір або документ, зафіксований за допомогою письма або надрукований; послідовність мовних або інших знаків, яка утворює єдине ціле і є об'єктом вивчення і обробки сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілість; твір (уривок) для читання, аналізу та ін.

М. Пентилюк зазначає: «Текст являє собою сукупність речень, що пов'язані і змістом, і мовними засобами. У кожному наступному реченні використана попередня інформація, що й становить змістовий зв'язок між його частинами (реченнями, абзацами). ... Кожен текст, висвітлюючи якусь тему, містить певний обсяг фактів, певну інформацію. Текст і створюється заради передачі інформації.» [2, с. 18-19] Думку, що текст є носієм інформації, висловлює і Л. Мацько. За Т. Дрідзе, І. Гудзик, певна інформація властива кожному елементові, більше того, інтегруючись у текст, він її змінює.

Багатоаспектне поняття тексту досліджували такі лінгвісти, психологи, дидакти, методисти як А. Брудний, М. Вашуленко, Р. Гальперін, Г. Гранік, І. Гудзик, Л. Доблаєв, Н. Жинкін, В. Кухаренко, Т. Ладиженська, Л. Лосева, В. Одинцов, С. Рубінштейн, Г. Солганик, З. Тураєва, Н. Чепелева та ін.

У працях М. Бахтіна, О. Боговарової, А. Лурії, Л. Корніяки, Л. Мацько, Л. Романовської, Н. Чепелевої, Г. Чистякової, Б. Ходоса описано такі характеристики тексту: інформативність, зв'язність, цілісність, завершеність, структурованість, діалогічність.

Б. Ходос визначає інформативність тексту як здатність нести певне повідомлення.

Науковці по-різному класифікують інформацію, вміщену у тексті. Ми вважаємо доцільним акцентувати увагу класифікаціях, запропонованими О. Леонтьєвим, І. Неволіним та Н. Чепелевою.

Так, О. Леонтьєв виокремлює у тексті корисну, нову інформацію, І. Неволін поділяє інформацію на фактологічну, теоретичну і рефлексивну (поперше – це факти, події та ін., по-друге – теоретичні положення, по-третє – аналіз, оцінювання, узагальнення текстових елементів). За Н. Чепелевою, у тексті наявні три плани інформації, які уособлюють власне текст, автора та читача [4]:

1) когнітивна інформація (факти, події, теоретичні компоненти);

- 2) рефлексивна інформація (відображає авторське ставлення до фактологічної і теоретичної інформації, її оцінку);
- 3) регулятивна інформація (здійснює управління процесом сприймання та розуміння тексту реципієнтом).

Слід зазначити, що саме регулятивна інформація сприяє встановленню зв'язків між окремими фрагментами тексту, породженню гіпотез та здогадок відносно подальшого розвитку його змісту, викликає та підтримує у читачів інтерес до тексту, допомагає структурувати текст, допомагає викликає інтерес до тексту та підтримує його на певному рівні.

Зв'язність тексту забезпечується логікою викладу, композиційною структурою, логікою викладу тощо; цілісність – наявністю загального смислу, глибинного рівня (що підпорядковує собі всі елементи зовнішньої структури), єдністю ідеї, теми, змісту, комунікативної мети, структури та ін.; завершеність – (за М. Бахтіним) предметно-сисловою вичерпаністю, задумом автора, типовими композиційно-жанровими формами; структурність тексту – (за Б. Ходосом) – єдністю зовнішньої (формальної) та внутрішньої (сислової) структур.

Розглядаючи детальніше структуру тексту, зауважимо, що поняття «зовнішня структура тексту» науковці трактують як порядок речень у тексті, послідовність надфразових єдностей або висловлювань (І. Неволін), послідовність фактів (Т. Дрідзе). За Н. Чепелевою, зовнішня структура тексту має кілька рівнів, кожен з яких підпорядковує попередній (слова, речення, абзаци). Основна одиниця зовнішньої структури – текстовий елемент, для якого властива завершена думка (речення, частина речення, кілька речень, надфразова єдність).

Внутрішня структура тексту – це основний концепт, головний смисл, смислові відношення смисловими фрагментами, думки, які автор хоче донести до реципієнта.

Сислову структуру тексту автор передає у зовнішній за допомогою різноманітних прийомів. Більше того, одну й ту ж сислову структуру можна представити різними зовнішніми структурами.

Для побудови зовнішньої структури тексту доцільним є визначення зовнішніх характеристик та зв'язків між ними. Визначення внутрішньої структури тексту потребує здійснення сислового аналізу, поетапний процес якого передбачає виконання таких когнітивних операцій [4]:

- структурування;
- переструктурування текстового матеріалу;
- операція стиснення – узагальнення інформації кожного текстового елементу;
- розгортання тексту за схемою сислової структури його змісту.

Тобто, під час структурування текст розбивається на текстові елементи, кожен із яких отримує номер відповідно до порядку появи у тексті; переструктурування – відбувається перехід до внутрішньої структури тексту, що супроводжується зміною його вихідної структури (реципієнт після оцінювання текстових елементів виділяє головні і другорядні, розміщує їх у

певному порядку); стиснення тексту – потребує добору заголовків до кожної теми та підтеми; розгортання тексту призводить до укрупнення одиниць інформації.

Зі структурністю тексту пов'язана його подільність, завдяки якій (за А. Брудним, Р. Кириченко, Є. Пассовим, В. Сатиною) у реципієнта є можливість встановлювати смислові зв'язки між окремими текстовими елементами, порівнювати, трансформувати уривки тексту, комбінувати їх, тобто будувати власний текст.

Діалогічність тексту зумовлює активність автора та читача. Зокрема, (за М. Бахтіним, Н. Чепелевою, Р. Шенком) у тексті, як цілісному мовленнєвому висловлюванні, автор транслює не лише інформацію, а й власне ставлення до неї. І. Скрипник та Р. Кириченко уточнюють, що автор має заволодіти увагою читача, апелювати до нього, – запитувати, переконувати, заперечувати, висловлювати критичні зауваження та ін., провокуючи на відповідь.

Н. Чепелева пише, що реалізуючи діалогічність тексту, автор прагне залучити читача до спільного пошуку істини, розв'язання певних проблем, залучити до співтворчості. Діалогічний текст потребує міркувань реципієнта, розумової, емоційної активності та ін., стимулюючи його розвиток. Тому важливим є адресованість тексту – створення його із врахуванням специфіки адресата.

На нашу думку, цікавим прийомом для забезпечення діалогічності тексту є наявність у ньому шпарин (лакун) – пропусків у викладі інформації. Водночас, ми погоджуємося із Н. Чепелевою, що створення такого тексту потребує неабиякої майстерності від автора (за невдалої спроби текст стане фрагментарним або не зрозумілим).

Таким чином, ми вважаємо за необхідне підсумувати, що окреслення теоретичних засад розвитку управлінсько-лідерських здібностей школярів потребує врахування описаної вище сутності та специфіки текстової інформації: сутності понять інформації та «текст», характеристик тексту. Водночас потребують спеціального розгляду питання про види і типи текстів, вікову специфіку роботи учнів із текстовою інформацією, інші теоретичні засади розвитку управлінсько-лідерських здібностей учнів.

Список використаних джерел

1. Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. педагогічних наук: спец. 13.00.06 – теорія та методика управління освітою / Л.М. Калініна. – Київ, 2008. – 44 с.
2. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю. / М.І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
3. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти: Науково-методичний посібник / Л. М. Калініна, Н. М. Островерхова, А.Ф. Остапенко. – К. : «Актуал. освіта», 2002. – 310 с.
4. Чепелева Н.В. Технології читання / Н.В. Чепелева. – К.: Главник, 2004. – 96 с.